

OSMANLI DÖNEMİ ARAP ŞİİRİNDE PEYGAMBER METHİYELERİ (1517-1798)

Mehmet Mesut ERGİN*

ÖZET

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde büyük bir yaygınlık kazandığı gözlenen dinî şiirlerin bir parçası olarak kabul edilen peygamber övgüleri ele alınmaktadır. Şairler, Peygamber methiyelerinde, içerik olarak, Hz. Muhammed'in (s) doğumuna, nesebine, şirkin onunla ortadan kalkıp karanlığın yok olduğuna, güzel ahlakına, fiziki yapısına, mucizelerine, şefaatine, istekte bulunmaya, ona duyulan özleme, kutsal mekânlara, ona, ehl-i beytine ve ashabına salât ve selam getirmeye dair birçok konuya yer vermişlerdir. Ayrıca buna paralel olarak nebevî methiyelerin bir türü olarak gelişip Memluklu döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı döneminde yıldızı parlayan bedî'yyât, bütün yönleriyle ele alınıp incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Peygamber övgüleri – Hz. Muhammed (s) - Bedî'yyât - Arap edebiyatı – Şiir- Osmanlı Dönemi.

THE PROPHET'S EULOGIES IN ARABIC POETRY DURING THE PERIOD OF THE OTOMAN (1517-1798)

In this study, the eulogy for the prophet which is accepted as a part of the religious literature and was widespread in the Ottoman period is being considered. These take up the matter about such as the birth, genealogy, collapsing of atheism, proper moral, physical shape, miracle, intercession, longing, holy places of the prophet and mention (salat) about him, his family and his friends. In this paper, Bedî'yyât which appeared as a branch of the eulogy of the prophet in the period of the memluks and developed much more in the period of the Ottoman is being considered with the all aspects.

Key words: The Prophet's Eulogies - Hz. Muhammad (puh) - Bedî'yyât - Arabic literature - Poetry - the Ottoman period.

1. PEYGAMBER METHİYELERİ

Peygamber methiyeleri Zeki Mübarek'in dediği gibi "tasavvufun yaydığı şiir sanatlarındandır. Aynı zamanda o, dini duyguları ifade eden türlerden birisi olup edebiyatın bir bölümüdür. Çünkü o, sadece samimi duygularla dolu kalplerden

* Dr., Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, emesut@dicle.edu.tr.

neşv-ü nema bulur."¹ Hayata gözlerini yummuş olan bir kişi için söylenen şiire mersiye, ancak söz konusu Peygamber olunca methiye denmektedir². Sanki bununla, getirdiği dinin devam etmesi hasebiyle Peygamberin hâlâ yaşadığı anlatılmak istenmektedir. Bu konuda şunu da söylemek mümkündür: Övgü şiirine, ölümün hemen akabinde olması durumunda mersiye denir. Üzerinden uzun bir zaman diliminin geçmesinin ardından söylenirse methiye adı verilir. Bundan dolayı Hassan b. Sabit'in söylediği kaside mersiye, el-Busîrî³'ninki ise methiye olarak kabul edilmektedir⁴.

Dinî şiirlerin bir parçası olarak kabul edilen peygamber övgüleri, özellikle Memlükler ve Osmanlı döneminde büyük bir yaygınlık kazanmıştır. Buna neden olan faktörleri, sultanların aralarındaki siyasi çekişmeler, toplumda baş gösteren ekonomik sıkıntılar, yozlaşma, ahlakî çöküntü, Haçlı seferleriyle Moğol saldırıları⁵ olarak zikretmek mümkündür. Tüm bunların yanı sıra Müslümanların peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed'e (s) duydukları sevgi ve saygıyı da gözden ırak tutmamak gerekir. Bu nedenle şairlerin birçoğunun bu sanat dalında yeteneklerini sergilemekten geri duramadıklarını görüyoruz.

Eskiden beri varlığını dini şiirlerin bir parçası olarak sürdüren Peygamber methiyelerinin özellikle Memluklar döneminde, dini şiirlerden bağımsız gazel, medih gibi belli kuralları olan müstakil bir şiir dalına dönüştüğü ve sıkça işlenen konular arasına girdiği müşahede edilmektedir.

Şairler, Peygamber methiyelerinde, Hz. Muhammed'in (s) doğumuna, nesbine, şirkin onunla ortadan kalkıp karanlığın yok olduğuna, güzel ahlakına, fiziki yapısına, mucizelerine, şefaatine, ondan yardım talep edilmesine, ona duyulan özleme, kutsal mekânlara, dünyanın onun sayesinde yaratıldığına, ona salât ve selam getirmeye, Ehl-i Beyte ve ashabına övgüye dair birçok konuya yer vermişlerdir.

Arap topraklarının 1517 yılında Osmanlı egemenliğine girdiği tarihten Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgal ettiği 1798 yılına kadar olan dönem içerisinde birçok şair, Peygamberimize (s) övgülerini içeren kasideler yazmışlardır.

¹ Zeki Mübarek, *el-Medâihu'n-Nebeviyye ve Medîhu Ehlî'l-Beyt*, 2. bs., Dimeşk, 1997, s.17.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye Hatta Nihâyeti'l-'Asrî'l-Memlûkî*, 1. bs., Dimeşk, 1996, s. 53.

³ Muhammed Sa'îd b. Hammâd es-Sinhâcî eh-Bûsîrî el-Mısırî (608/1162-696/1248): Mısır'a bağlı Dellâs'ta doğdu. Bûsîr'de yetişti. Döneminin önde gelen mutasavvif şairlerinden olup İskenderiye'de öldü. Kaside-i bürdesiyle birçok şaire nebevî methiyelerde ilham kaynağı oldu. Bkz. İbnu'l-İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zehab*, thk: Abdulkadir el-Arnaut - Muhammed el-Arnaut, 1. bs., Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 1993, VII, 753; Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 1. bs., Beyrut, 1993, III, 317.

⁴ Zeki Mübarek, *age*, s. 17; Gazî Şebîb, *Fennu'l-Medîh en-Nebevî fî'l-'Asrî'l-Memlûkî*, 1. bs., Beyrut, 1998, s.37-38.

⁵ Na'îm el-Hımsî, *Nahve Fehmin Cedîdin Munsifîn Liedebi'd-Duvelî'l-Mutetabî'a ve Tarihihi*, Lazkiye, 1979, I, 249; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Asru'd-Duvel ve'l-İmârât eş-Şâm*, 2. bs., Mısır, 1990, s. 277; Muhammed Salim Muhammed, *age*, s.18.

Bunlardan İbnu'n-Nakîb⁶, şiirinde Hz. Muhammed'in (s) doğduğu gecede meydana gelen olağanüstü olaylara değinerek o gece yıldızların Resulullah'a (s) olabildiğince yaklaştığını, Kisra'nın sarayının yıkıldığına işaret ederek ona övgüde bulunmaktadır⁷:

بِصِفَاتِ الْكَمَالِ قَوْلًا وَفِعْلًا	سَيِّدِ الرَّسْلِ خَيْرٌ مَنْ قَدْ تَحَالَ
يَأْتِ لِمَنْ دَعَى لَيْسَ إِلَّا	لَيْلَةُ الْمَوْلِدِ الشَّرِيفِ مِنَ الدَّهْرِ ضِيءِ
طَرْفَهُ لِلسَّمَاءِ حِينَ اسْتَهَلَّ	خَرَّ لِيْلِهِ سَاجِدًا ثُمَّ سَأَى
نَثَّ لِغَيْرِ النَّبِيِّ أَنْ تَتَدَلَّى	وَتَدَانَتْ مِنْهُ التُّجُومُ وَمَا كَأَ
شَّامٍ مِنْ نُورِ ذَاتِهِ مُذْ تَجَلَّى	فَتَرَاءَتْ قُصُورُ بُصْرَى مِنْ أَرْضِ الـ
فَاعْتَدَى صَاغِرًا هُنَاكَ وَذَلَّ	وَتَدَاعَى الْإِيوَانُ إِيوَانَ كِسْرَى
هُ - وَفَضِّلَ حَبَاهُ - عَزَّ وَجَلَّ	وَلَكُمْ آيَةٌ بِهَا خَصَّصَهُ اللَّـ

Peygamberlerin efendisi sözü ve davranışıyla kemal sıfatlarına sahip olanların en hayırlısıdır.

Zamanın yüce doğum gecesi dua eden kimse için bir aydınlıktır, başka değil.

Ve de doğum başladığında Allah'a secdeye kapanan sonrasında gözünü semaya yönelten kişi için bir aydınlıktır.

Yıldızlar ona yaklaştı, ama Nebi dışında hiç kimseye bu kadar yaklaşmadı.

Şam diyarında bulunan Busra'daki saraylar o tecelli ettiğinden beri zatının nuruyla göründü.

Kisra'nın sarayı çöktü, sabahında ise hakir ve düşük hale geldi.

Aziz ve yüce olan Allah nice ayetle -ve ona bahşettiği fazileti- ona ayrıcalık tanıdı.

Halep'li şairlerden Hasan el-Bahşî⁸ de bir şiirinde Hz. Muhammed'in doğumuyla tüm insanların şereflendiğini, zamanın buna sevindiğini, karanlıklar

⁶ Abdurrahman b. Muhammed b. Kemaluddin Muhammed el-Huseynî İbnu'n-Nakîb(1048/1638 – 1081/1670): Dimeşk'in yetiştirdiği, ünlü şairlerden biri olup aynı zamanda bir de şiir divanı mevcuttur. Bkz. el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Reyhâne ve Raşhatu Tilai'l-Hâne*, thk: Muhammed Abdulfettâh el-Hulu, 1.bs., Mısır, 1968, II, 34; el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fi A'yâni'l-Karni'l-Hâdi 'Aşer*, 3. bs., Beyrut, 1988, II, 390; Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Nakîb Şa'iru't-Tabiat ed-Dimeşket fi'l-'Asri'l-'Usmani*, Dimeşk, 1970, s. 30; Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabi el-'Asru'l-'Usmani*, 1. bs., Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1989, s. 230.

⁷ İbnu'n-Nakîb, *Divânu İbnu'n-Nakîb*, thk.: Abdullah el-Cebbûrî, Mür.: Ahmed el-Cündî, Dimeşk, 1963, s. 296.

⁸ Hasan b. Abdullah b. Muhammed el-Bahşî(1111/1699-1190/1776): Halep'li edip ve şairlerden olup bir de şiir divanı mevcuttur. Bkz. el-Murâdî, *Silku'd-Durer fi A'yâni'l-Karni's-Sânî 'Aşer*, thk: Ekrem Hasan el-'Ulebi, Dâru Sâdir, Beyrut, 2001, II, 31, Muhammed Ragîb et-Tabbâh, *İlâmu'n-Nubela fi Târîhi Halebi's-Şehbâ'*, 2.bs., Halep, 1988, VII;85; Ömer Rıza Kehhale, *age*, I, 561.

içinde şirk bataklığında yüzmekte olan dünyanın sanki yeniden doğup onun sayesinde var olduğunu ve insanların bu sayede Rablerine giden yolu bulduğunu söylemektedir⁹:

محمدُ المصطفى الهادي الذي شَرَّفْتُ	به الخلائقُ من عُجَمٍ ومن عُربِ
قد بَشَّرْتَنَا به العجماءُ ناطِقَةً	والجنُّ والإنسُ والأملاكُ في الحَقَبِ
وأصبح الدَّهْرُ مسروراً بمَوْلَاهِ	وأظْفَرْتَنَا يَدُ الآياتِ بالعَجَبِ
وأشْرَقَ الكونُ بالتوحيدِ مفتخراً	يَحْتَالُ من فَرحٍ فيه ومن عَجَبِ
لولاہ لم تخرج الأكوانُ من عَدَمِ	ولا تَنَزَّلَتِ الأملاكُ بالكُتُبِ
ولا اهتدى الخلقُ في الدنيا لخالقِهِم	ولا اضْمَحَلَّ ظلامُ الشَّرِكِ والترَبِ

Arap acem tüm insanların onunla şereflendiği Muhammed Mustafa el-Hadî (s). Onun gelişini, bizlere dilsiz dile gelerek, insanlar, cinler ve melekler müjdeledi. Zaman onun doğumuna sevindi ve olağanüstü olaylar bizde hayranlık uyandırdı. Kâinat övünerek tevhitte parladı ve ona duyulan sevinç ve hayranlıkla gururlanarak parladı.

Şayet o olmasaydı âlemler yoktan var olmaz, melekler de kitaplarla inmezdi.

İnsanlar bu dünyada yaratıcılarını bulma konusunda hidayete ermez, şirk ve şüphenin karanlığı yok olmazdı.

Kasım el-Bekircî¹⁰, Peygamberimizin güzel sıfatlarla nitelenen asil bir soydan olduğunu belirtmektedir¹¹:

هو المصطفى من خير أولادِ آدَمِ	وأشْرَفُهُمْ قَدْرًا وَأَزْفَعُهُمْ جَدًّا
وأطْيَبُهُمْ نَفْسًا وَأَعْلَاهُمْ يَدًّا	وَأَتْبَتُهُمْ قَلْبًا وَأَكْتَرُهُمْ زُهْدًا
وأَعْرَفُهُمْ أَصْلًا وَفَرَعًا وَنِسْبَةً	وَأَكْرَمُهُمْ طَبْعًا وَأَصْدَقُهُمْ وَعْدًا

O, Âdemoğullarının en hayırlısı, derecesi en yüksek olanı ve en şerefli,

Onların içi er temiz olanı, en pâki, güç bakımından en üstünü, en yürekli ve en zahidi,

Asıl, furu ve nesep bakımından en asili, yapısı en iyi, sözünde en doğru olan Mustafa'(s)'dir.

⁹ el-Murâdî, *age*, II, 33.

¹⁰ Kasım b. Muhammed el-Bekircî el-Halebî(1094/1683-1169/1756): Halep'li edip ve şairlerden olup birçok eseri olan aynı zamanda Peygamberimiz (s) hakkında yazmış olduğu *Hilyetu'l-Bedî' fi Medhi'n-Nebiyi's-Şefî'* adında bir de bed'iyyesi vardır. Bkz. el-Murâdî, *age*, IV, 10; Muhammed Ragıb et-Tabbâh, *age*, VI, 499; Ömer Rıza Kehhale, *age*, II, 651.

¹¹ el-Murâdî, *age*, IV, 15.

İbn el-Hamza el-Hüseynî¹², Hz. Muhammed'in (s) peygamberlerin ilki ve sonuncusu olduğunu, onunla şirkin ortadan kalkıp karanlığın yok olduğunu, hak dinin üstün gelmesi için çalışıp gayret ettiğini ve nuruyla Mecusilerin ateşini söndürdüğünü ifade etmektedir¹³:

أَوَّلُ الْأَنْبِيَاءِ وَهُوَ إِمَامٌ وَخَتَامُ الرُّسُلِ الْكِرَامِ الرَّؤُوسِ
مَنْ أَتَى فَاصِمًا غُرَى الشَّرِّكَ فَصَمًّا عَاصِمًا لِلْهَدَى عَنِ التَّذْلِيلِيسِ
جَاهِدًا نَاهِضًا لِنُصْرَةِ دِينِ الْـ حَقِّ مُطْفِئِ بِالنُّورِ نَارِ الْمُجُوسِ

O, Peygamberlerin ilki, önderi ve önde gelen yüce elçilerin de sonuncusudur.

O, şirkin bağlarını kesin kesen koparan, hakkı batıla bulaşmaktan koruyan kişidir.

O, hak dinin nusreti için çabalayıp gayret eden, nuruyla Mecusilerin ateşini söndüren kimsedir.

Ömer el-'Anz¹⁴, bir nebevi methiyesinde Peygamber efendimizin (s) ahlakına değinerek onun, halim, erdem sahibi, kamil ve liderlik vasfı olan bir kişiliği bulunduğunu söyleyerek getirdiği mesajla her tarafı aydınlattığını ifade etmektedir¹⁵:

مَحَمَّدٌ مِنْ رَقَى السَّبْعِ الطَّبَاقَ وَقَدْ أَتَى بِشَرْعٍ قَوِيمٍ شَمْسُهُ أَنْضَحَتْ
لَهُ السِّيَادَةُ حَقًّا وَالْكَمَالُ مَعًا وَالْفَضْلُ وَالْحِلْمُ وَالنَّفْسُ الَّتِي صَلَحَتْ

Yedi kat göğe çıkan Hz. Muhammed (s) güneşi aydınlatan hak bir din getirdi.

Gerçekten Onda üstünlük (liderlik), mükemmellik, fazilet ve iyi bir nefis vardır.

Muhammed b. Ömer b. Abdulvahhab el-'Urdî¹⁶, Peygamber efendimizin fizikî özelliklerine temas ederek onun beyaz tenli, gür sakallı ve siyah gözlü olduğunu belirtmektedir¹⁷:

أَبْيَضُ اللَّوْنِ أَنْفُهُ كَانَ أَقْنَى دُو جَبِينِ طَلْقِي، أَفْرَقِي سِنَا

¹² es-Seyyid Abdülkerim b. es-Seyyid Muhammed Kemaluddin el-Huseynî (1051/1641-1118/1706): İbn Hamza olarak bilinir. Ünlü şair İbnü'n-Nakîb'in kardeşidir. Kendisi de büyük bir edip ve şairdir. Bkz. İbn Şaşu, *Terâcîmu Ba'di A'yâni Dimeşk*, Mür., Nahle Kalafat, Beyrut, 1886, s. 27; el-Murâdî, *age.*, III, 75; İbn Kennân es-Sâlihî, *Yevmiyyât Şâmiyye*, thk: Ekrem Hasan el-'Ulebî, Dâru't-Tabba', Dimeşk, 1994, s. 115.

¹³ İbn Şaşu, *age.*, s. 29-30.

¹⁴ Ömer el-'Anz el-İdlîbî (ö: 1175/1761): Aslen İdlîb'li olan sonraları Humus'a yerleşen edebiyat, bilim ve tıp alanında önde gelen zatlardan biri olup aynı zamanda bir de şiir divanı mevcuttur. Bkz. el-Murâdî, *age.*, III, 205.

¹⁵ el-Murâdî, *age.*, III, 207.

¹⁶ Muhammed b. Ömer b. Abdulvahhab el-'Urdî (ö:1071/1660): Ebu'l-Vefa el-'Urdî'nin kardeşidir. Halep'te kardeşinden sonra Şafiî ifta makamını üstlenen edip ve şair. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 89; el-Hafacî, *Reyhânetu'l-Elîbba' ve Zehretu'l-Hayati'd-Dunyâ*, thk: Muhammed Abdulfettâh el-Hulu, 1.bs., Mısır, 1967, I, 274; Muhammed Ragıb et-Tabbâh, *age.*, VI, 299.

¹⁷ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 97.

خَافِضُ الطَّرْفِ هَيَّيَّةٌ وَحَيَاءٌ وَلَهُ حَاجِبٌ أَرْجُ مُثَنَّى
 وَكَثِيفُ اللَّحَى مُجْمَعٌ شَعْرًا أَسْوَدُ الْعَيْنِ كَاسِرٌ لَكَ جَفْنَا
 هُدْبٌ عَيْنِيهِ مِثْلُ أَقْدَامِ نَسِيرٍ وَلَهُ رَاحَةٌ غَدَتٌ وَهَيَّيَّةٌ تُثْنَى

O, beyaz tenli, kıvrık burunlu, açık alınlı ayrık dişli.

Hayâlî ve saygın olarak yumuşak bakışlı, kavisli kalem kaşlı.

Gür sakallı, saçları toplu, siyah gözü ve göz ucuyla seni süzüyor.

Gözlerinin kirpiği tıpkı kartalın ayakları gibi, açılıp kapanan ayası var.

İbn Masum¹⁸, Peygamberimizin (s) mucizelerine işaret ederken en büyük mucizesinin hiç kimsenin bir benzerini asla ortaya koyamayacağı ve insanlar arasında sonsuza kadar devam edecek olan Kur'an-ı Kerim olduğunu ifade ederek diğer peygamberlerin mucizelerinin kaybolup gittiğini, yüce kitabımızın ise i'cazını tüm diriliğiyle hâlâ taptaze koruduğunu söylemektedir¹⁹:

لِمُعْجِزِهِ أَقْرَبَ الضُّدُّ عَجْزًا وَظَلَّتْ عِنْدَهُ الْمُصْحَاءُ لُكْنًا
 مَثَانِي تَمْشَعِرُ لَهُ جُلُودٌ وَيَعْدُو كُلُّ قَلْبٍ مُطْمَئِنًّا²⁰
 وَزَالَتْ مُعْجِزَاتُ الرُّسُلِ مَعَهُمْ وَمُعْجِزُ أَحْمَدٍ يَزْدَادُ حُسْنًا

Karşıtları onun mucizesi karşısında kaldıklarını itiraf ettiler, fasihlerinin ise dilleri tutuldu.

Tekrarlı Kur'an'ın karşısında tüyler ürperir ve kalpler ise huzur bulur.

Resullerin mucizeleri kendileriyle birlikte yok oldu, Ahmed'in (s) mucizesi ise, gün geçtikçe güzelliği artıyor.

Aynı şair, Kur'an dışında ayrıca, Allah'ın sadece ona has kıldığı mucizeye, İsrâ ve Mi'rac hadisesine değinerek yedi kat semaya doğru yükseldiğini zikretmeyi de ihmal etmemektedir²¹.

¹⁸ İbn Ma'sûm el-Medenî (1052/1642-1120/1708): Medine'de doğdu. Uzun yıllar Hindistan'da ikamet edip İran'da öldü. Döneminin önde gelen şairlerinden olup içerisinde şiir divanı da olmak üzere günümüze kadar ulaşan birçok eser yazmıştır. Bkz. İbn Ma'sûm el-Medenî, *Divân İbn Ma'sûm*, thk: Şakir Hadî Şukr, 1. bs., Beyrut, 1988, s. 5; Mehmet Mesut Ergin, *İbn Ma'sûm el-Medenî Şa'iren*, Di-meşk, 2004, s. 39.

¹⁹ İbn Ma'sûm el-Medenî, *Divân İbn Ma'sûm*, s. 439.

²⁰ Şair bu beyitte, Zümer Suresi, 23. ayete işaret etmektedir:

(اللَّهُ نَزَّلَ الْحَدِيثَ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِينَ تُشْعِرُ مِنْهُ جُلُودَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ يَلْبِثُونَ فِيهَا أَيَّامًا) (اللَّهُ نَزَّلَ الْحَدِيثَ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِينَ تَشْعِرُ مِنْهُ جُلُودَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ يَلْبِثُونَ فِيهَا أَيَّامًا) (اللَّهُ نَزَّلَ الْحَدِيثَ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِينَ تَشْعِرُ مِنْهُ جُلُودَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ يَلْبِثُونَ فِيهَا أَيَّامًا) (اللَّهُ نَزَّلَ الْحَدِيثَ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِينَ تَشْعِرُ مِنْهُ جُلُودَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ يَلْبِثُونَ فِيهَا أَيَّامًا)

"Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak bildirdi. Rablerinden korkanların, bu Kitabın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de sapıtırsa artık ona yol gösteren olmaz."

²¹ İbn Ma'sûm el-Medenî, *Divân İbn Ma'sûm*, s. 439. Bu konuda ayrıca Muhammed el-Cemalî'nin şiirlerine bakınız. el-Murâdî, *age*, IV, 87.

وَصَيَّرَهُ حَبِيْبًا ثُمَّ أَسْرَى بِهِ لَيْلًا فَقَرَّرْتَهُ وَأَذَى
سَمَا سَبْعَ الطَّبَاقِ وَبَاتَ يَسْمُو إِلَى زَنْبٍ هُنَاكَ لَهُ تُسْنَا

Allah onu sevgili yaptı sonra bir gece onu yürüterek kendisine yaklaştırdı.

O yedi kat göğe yükseldi ve orada birtakım mertebelere erişti.

Halîl es-Siddîkî²², nebevî methiyelerin birinde şefaât konusuna da değinerek kıyamet gününde tek kurtarıcılarının Hz. Muhammed (s) olduğunu, elem ve kederlerinin sadece onunla zeval bulacağını, hastalıkların onun yardımıyla son bulacağını söylemektedir²³:

مُنْقِذُ النَّاسِ إِذَا مَا هَاهُمْ فِي الْحَشْرِ رَشْحُ
وَبِهِ الْأَكْثَادُ زَلَّتْ حِينَ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحُ
وَهُوَ غَاوُثٌ وَغِيَاثُ وَبِهِ السَّقْمُ يَصِحُّ

O, Kıyamet gününde kendilerini ter bastığında insanların kurtarıcısıdır.

İnsanların bir sıkıntıya duçar kalması durumunda ızdıraplar onunla yok olup gider.

O, insanların yardımcısıdır, hastalıklar onunla iyi olur.

Ahmed el-Verrak²⁴, Hz. Muhammed (s) dışında hiç kimsenin kendisine şefaât edebileceğini ve kurtuluşa erdirebileceğini söylemektedir²⁵:

مَا لِي سِوَاكَ وَأَنْتَ أَكْرَمُ شَافِعٍ فِي الْمَدِينِ مَشَقُّ لِنَجَاتِهَا

Senin dışında kimsem yok. Sen en iyi şefaâtçisin, kurtulmaları için günahkârlara şefaât edensin.

Arap edebiyatı eleştirmenleri, nebevî methiyelere Hicaz kalıntılarının zikredilmesi ile başlanmasını ve "es-Sefh", "el-'Akîk", "Taybe", "Râme", "el-'Uzeyb", "Eknâf Hâcîr", "Sel" gibi mekanların zikredilmesini şart koşmuşlardır²⁶. Bu bağlamda nebevî methiyelere baktığımızda şairlerin geleneksel çizgiden ayrılmadıkları, kasidelerine başlarken bu koşullara riayet ettikleri görülmektedir. Nitekim

²² Halîl b. Es'ad b. Ahmed b. Kemaluddin es-Siddîkî ed-Dimeşkî (1098/1686-1173/1759): Dimeşk'te doğup yetişen daha sonraları İstanbul'a yerleşip orada vefat eden kadî'l-kudât, âlim, fazil ve ediplerendir. Bkz. el-Murâdî, *age*, II, 94.

²³ el-Murâdî, *age*, II, 99.

²⁴ Ahmed b. Salîh b. Ahmed b. Sadaka (1123/1711-1189/1775): el-Verrak olarak bilinen Halep'li edip ve şairlerdendir. Bkz. el-Murâdî, *age*, I, 130; Muhammed Ragîb et-Tabbâh, *age*, VII, 83.

²⁵ el-Murâdî, *age*, I, 133. Peygamberimizin (s) şefaatiyle ilgili şiirler için ayrıca bkz. el-Murâdî, *age*, IV, 30, IV, 155.

²⁶ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Ğayetu'l-Ereb*, Şerh: 'Îsâm Şa'îtu, 2.bs., Beyrut, 1991, I, 36-37.

Abdulvahhab el-Mevsilî²⁷'nin, bu kurallara uyarak Hz. Muhammed'i (s) öven bir kasidesinde Taybe'ye (Medine) değindiğini, onun bir benzerinin daha bulunmadığını ifade ederek mukaddes diyarlara olan muhabbetini bu vesileyle dile getirdiğini görmekteyiz²⁸:

بَطِيئَةً طَابَتْ نَفْسُنَا مِنْ سَقَامِهَا وَهَلْ مِثْلُهَا فِي سَائِرِ الْكَوْنِ يُوجَدُ
فَمَا تُرْهُمًا إِلَّا شِفَاءُ قُلُوبِنَا وَكَيْفَ لَا نَشْفِي فِيهَا مُحَمَّدًا

Medine'yle hastalığımızdan kurtularak kendimizi iyi hissettik. Acaba bu dünyada onun gibisi var mı?

Toprağı ancak kalplerimizin şifasıdır. Hz. Muhammed (s) oradayken nasıl şifaya kavuşmayız!

Şairler, nebevî methiyelerinde ehl-i beyti ve ashabına övgüye de yer vermeyi ihmal etmemişlerdir. Nitekim Peygamber methiyelerinin şartlarından biri haline gelen Hz. Muhammed'den (s) rica, dilek konusu işlenirken sırasıyla onun ehl-i beyti, ashabı ve ilk dört halifeyle de ilintilendirildiğini ve onların da medhü senaya tabi tutulduklarını görüyoruz. Emir Mencik²⁹, sevgilisinin ağzından sırasıyla Hz. Muhammed (s), ehl-i beyti, ashabı ve hulefai raşidîne övgüde bulunarak sıkıntılarının sona ermesi için ricada bulunmaktadır³⁰:

وَتَوَسَّلْ لِي بِمَحْمَدٍ وَبِأَلِهِ كَيْفِي تَنْتَجِي
وَبِشَيْبَةَ الصَّادِقِ صَا حَبُّ كُلِّ فَضْلٍ أَبْهَجُ
وَالسَّيِّدِ الْفَارُوقِ مَنْ بِسِوَى الْهُدَى لَمْ يَلْهَجُ
وَبِصِرْنُوهُ عَثْمَانَ ذِي الْـ نُورَيْنِ أَقْوَمُ مَنْ نَهَجُ
وَعَلَيِّ الْكَرَّارِ فَا تَخُ كُلِّ بَابٍ مُرْتَجِي
وَبِقِيَّةِ الصَّحْبِ الْكَرَا مِ أُولِي الثَّنَا الْمَتَّارِجِ

Ricada bulun kurtuluşa ermen için Hz. Muhammed'le (s), ehliyle,

²⁷ Abdulvahhab el-Mevsilî eş-Şafiî (1129/1716-1173/1759): Musul'da doğdu. Burada yetişen ve uzun bir süre Musul'da bulunan *Nebi Cercîs (as) Mescidi'*nde imamlık yapan âlim, edip ve şairlerdendir. Bkz. el-Murâdî, *age*, III, 162. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Murâdî, *age*, IV, 15; İbn Ma'sûm el-Medenî, *Divân İbn Ma'sûm*, s. 83, 109.

²⁸ el-Murâdî, *age*, III, 163. Bu konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. el-Murâdî, *age*, IV, 15; İbn Ma'sûm el-Medenî, *Divân İbn Ma'sûm*, s. 83, 109.

²⁹ el-Emir Mencik Paşa ed-Dimeşkî (1007/1598-1080/1669): Dimeşk'li ümera sınıfına mensup bir aileden olup bu dönemde yetişen önemli şairlerdendir. Bkz. el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Reyhâne*, I, 136; el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 409; el-Hafacî, *age*, I, 232; Ömer Rıza Kehhale, *age*, III, 911; Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 147.

³⁰ el-Emir Mencik Paşa ed-Dimeşkî, *Divân el-Emir Mencik Paşa ed-Dimeşkî*, Dimeşk, 1301, s. 7-8. 1193/1779 yılında ölen Hama'lı şairlerden es-Seyyid Mustafa el'Ulvânî de bu bağlamda şiirler söylemiştir. Bkz. el-Murâdî, *age*, IV, 167.

*Her tür fazilet sahibi bilge kişi Hz. Ebubekir'le
Hidayetten başka bir şeyle anılmayan Hz. Ömer'le,
En sağlam yol olan ikizi iki nur sahibi Hz. Osman'la,
Kapalı her kapıyı açan kahraman savaşçı Hz. Ali'yle,
Ve diğer değerli övgülerle nitelenen Sahabeyi Kiramla olsun.*

Es-Seyyid Şuayb el-Keyalî³¹ de ondan yardım istemektedir³²:

رَسُولَ اللَّهِ يَا غَوْثَ الْبَرِيَا وَمَلجَأَهَا إِذَا عَمَّ الْبِلَاءُ
شُعَيْبٌ قَدْ أَلَمَّ بِهِ خُطُوبٌ يَضِيْقُ الصَّدْرُ عَنْهَا وَالْفَضَاءُ

Herkes bela ve musibetlere uğradığında insanların yardımcısı ve sığınağı olan ey Allah'ın Resulü.

Şuayb'in başına da göğsüm ve uzayın dar geldiği ciddi işler gelmişti.

Şairlerin Peygamberimizle (s) ilgili gördükleri rüyaları da şiirlerine yansıttıklarını görüyoruz. Dimeşk'in Hanefî müftülerinden Ali el-Murâdî³³, bir şiirinde rüyasında Resulullah (s) efendimizin elini öptüğünü ve onun hâlâ bütün peygamberlerin önünde olduğunu belirtmektedir³⁴:

قَبَّلْتُ يَدَكَ فِي الْمَنَامِ تَكْرُمًا يَا مَنْ عَلَا فَوْقَ السَّمَاءِ وَقَدْ سَمَاءُ
أَنْتَ الَّذِي فِي الْأَنْبِيَاءِ جَمِيعِهِمْ كُنْتَ الْإِمَامَ وَمَا بَرِحْتَ مُقَدِّمًا

Rüyada saygımdan dolayı elini öptüm, ey göğe çıkan!

Sen ki bütün peygamberlerin önderiydin ve hâlâ onların önündesin.

Yukarıda görüldüğü üzere nebevî methiyelerde dikkati çeken diğer bir ortak payda da, Hz. Muhammed'in (s) "imamu'l-enbiyâ", "hayru Mevlâ", "seyyidu'l-keveyn", "seyyidu'l-halk", "es-seyyidu'l-emced", "hayru'l-vera", "hayru'l-beriyye", "eşrefu'l-beraya", "eşrefu'r-rusul", "hatemu resulillah", "eş-şefî", "el-melce", "el-maksûd", "el-meb'ûs" vb. sıfatlarla anılmasıdır.

Nebevî methiyelerde dikkati çeken bir diğer husus da şairlerin kasidelerini Peygamber efendimize (s), ehl-i beytine ve ashabına salât ve selam ile bitirmeleri-

³¹ Es-Seyyid Şu'ayb el-Keyalî b. İsmail el-İdlibî (1116/1704-1172/1758): Halen Suriye'ye bağlı İdlib'li alim, edip ve şairlerdendir. Bkz. el-Murâdî, *age*, II, 216.

³² el-Murâdî, *age*, II, 217.

³³ Es-Seyyid Ali el-Murâdî (ö:1132/1719-1184/1770): Aslen Buhara'lı olan Dimeşk'te doğup yetişen Dimeşk Hanefî müftülerindendir. Aynı zamanda *Silku'd-Durer fî A'yânî'l-Karnî's-Sânî 'Aşer*, adlı biyografik eserin müellifi Halil el-Murâdî'nin babası olup zamanının önde gelen alim, edip ve şairlerindendir. Birçok eser telif eden el-Murâdî'nin bir de şiir divanı mevcuttur. Bkz. el-Murâdî, *age*, III, 233. Muhammed Halil el-Murâdî, *Arfu'l-Beşâm Fi Men Veliye Fetvâ Dimeşk eş-Şâm*, thk: Muhammed Mutî' el-Hâfiz-Riyâd Abdulhamîd Murâd, 2. bs., Dimeşk, 1988, s. 126.

³⁴ el-Murâdî, *age*, III, 236.

dir. Hüseyin el-Vefâî³⁵, Hz. Muhammed'in (s) kendisine şefaathçi olmasını dilediği bir nebevî methiyesini ona, Ehl-i Beytine ve ashabına salât ve selam ile noktalamıştır³⁶:

فَعَلَيْكَ الصَّلَاةُ تَتْرَى دَوَاماً مَا تَحَلَّتْ صَحَائِفٌ بِالْحُرُوفِ
وَعَلَى الْآلِ كُلِّ حِينٍ وَأَنْ وَعَلَى الصَّحْبِ مَعَدَنِ الْمَعْرُوفِ

Sayfalar harflerle süslediği sürece salât sürekli senin üzerine olsun.

Salât, her daim ehl-i beyte, iyilikler madeni ashabın üzerine olsun.

Yukarıda sunulan örnekler ışığında, Osmanlı döneminde kaleme alınan nebevî methiyelerde şairler, kasidelerine geleneksel yapıyı koruyarak atlal (göç etmiş sevgilinin kalıntıları) ve gazelle başlamışlar daha sonra Hz. Muhammed'in (s) doğumuna, ahlakına, ona izafet edilen "imamu'l-enbiyâ", "hayru Mevlâ", gibi sıfatlara, menkıbelerine değinmişler, sonrasında da isra ve mi'rac gibi mucizelerden dem vurarak ondan kıyamet gününde şefaath talebinde bulunmuşlar ve son olarak ona, ehli beytine ve ashabına salat ve selam ile bitirmişlerdir.

2. BED'İYYÂT

Genel olarak 700/1300'lü yıllarda ortaya çıktığı kabul gören³⁷ nebevî methiyelerden mütevellit, özelde de el-Bûsîrî'nin kaside-i bürdesinden gelişen bed'îyyât³⁸, el-Basît vezninde, mim kafiyeli (sonu mim harfiyle biten) Peygamberimizin (s) methiyesini konu edinen³⁹, aynı zamanda her beytin bed'î sanatlarından birini o türün ismini içerecek ya da, ona örnek teşkil edecek (yahutta hem ismini zikredip hem de sanatı kullanacak) şekilde yazılan kasideler olarak tanımlanmaktadır⁴⁰.

el-Bûsîrî, nebevî methiyelerin⁴¹; Safiyyuddîn el-Hillî⁴² de bed'îyyâtın öncüsü⁴³ olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Osmanlı dönemine kadar olan evrede

³⁵ Hüseyin b. Ali b. Muhammed el-Vefâî (1112/1700-1156/1743): Halep'li edip ve şairlerden olup çoğu nebevî methiyelerden oluşan bir de şiir divanı vardır. el-Murâdî, *age*, II, 66; Muhammed Ragîb et-Tabbâh, *age*, VI, 484.

³⁶ el-Murâdî, *age*, II, 67.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Ebu Zeyd, *el-Bed'îyyât fî'l-Edebi'l-'Arabî*, 1.bs., Beyrut, 1983, s. 55-71; Şevkî Dayf, *el-Belâğâ Tatavvur ve Târîh*, 8. bs., Mısır, 1991, s. 360-361.

³⁸ İsmail Hakkı Sezer, *Şair Busîrî ve Bürdesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1984, s. 193 vd.

³⁹ İleride değinileceği üzere zaman zaman şairin mensup olduğu dine bağlı olarak diğer peygamberlere de mevcut kurallar muvacehesinde aynı şekilde övgüde bulunulmuştur.

⁴⁰ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Ebu Zeyd, *age* s. 46; Bekrî Şeyh Emîn, *Mutala'ât fî'ş-Şi'ri'l-Memlûkî ve'l-'Usmânî*, 4.bs., Beyrut, 1986, s. 269; Şevkî Dayf, *age*, s. 360-367; Gazî Şebîb, *age*, s. 89. Ahmed Fevzî el-Heyeb, *el-Hareketu'ş-Şi'riyye Zemen el-Memâlîk fî Halebi'ş-Şehbâ'*, 1.bs., Beyrut, 1986, s. 121-122.

⁴¹ Mahmûd Ali Mekki, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, 1.bs., Kahire, 1991, s. 118.

⁴² Abdulaziz b. Serâyâ b. El-Hillî Safiyyuddîn (677/1278-752/1351): Hille'de doğup yetişti. Döneminin önde gelen şairlerinden olup bed'îyyât'ın ilk öncüsü kabul edilmektedir. Bu alanda *el-Kâfiyetu'l-Bed'îyye fî'l-Medâihî'n-Nebeviyye* adlı bed'îyyesi meşhurdur. Ayrıca farklı tarihlerde basılmış hacimli bir de şiir divanı olan şair Bağdat'ta ölmüştür. Bkz. Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli' bi*

bedî'iyât alanında, İbn Câbir el-Endelusi⁴⁴, 'İzzuddîn el-Mevsilî⁴⁵, İbnu'l-Mukri⁴⁶ ve İbn Hicce el-Hamevî⁴⁷ gibi isimlerin öne çıktığı görülmektedir.

Bedî'iyât alanında hiç kaside yazmamasına rağmen el-Bûsîrî, şiirin bu sanat dalında eser ortaya koyanlara ilham kaynağı olmuştur. Bedî'iyât sahipleri, el-Bûsîrî'nin özellikle şekil ve yazılış sebebi⁴⁸ bakımından etkilendikleri ve matla⁴⁹:

أَمِنْ تَذَكُّرٍ جَيْرَانٍ بِذِي سَلَمٍ مَزَجَتْ دَمْعًا جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمٍ

olan kaside-i Bürdesini esas alarak bedî'iyelerini kaleme almışlardır.

Osmanlı Dönemine baktığımızda yetmişe yakın⁵⁰ bedî'iyye yazıldığı görülmektedir. Bunların en önemilerini kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Abdulkadir b. Muhammed et-Taberî⁵¹: Matla'ı

(حُسْنُ الْبَدْءِ) مَدِيحِي حَيِّ ذِي سَلَمٍ أَبْدَى (بِرَاعَةِ الْاسْتِهْلَالِ) فِي الْعِلْمِ

Medine yöresine methime hüsnü ibtida etmem güzel bir başlangıç yapmam alem dağındaki beraatül- istihlali gösterdi.

→

Mahasini Men Ba'de'l-Karnî's-Sâbi', thk: Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, 1.bs., Dimeşk, 1998, s. 365; Hayruddin Ez-Ziriklî, *age*, IV, 17.

⁴⁴ Bedî'iyâtın ilk defa kim tarafından keşfedilmesi konusunda araştırmacılar ihtilafa düşmüşlerdir. Kimisi bu konunun önesi olarak Safiyyuddîn el-Hillî'yi, kimisi İbn Câbir el-Endelusi'yi kimisi de İbn Hicce el-Hamevî'yi işaret etmişlerdir. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 21-22; İbn Ma'sûm el-Medenî, *Envâru'r-Rabî' fî Envâ'il-Bedî'*, thk, Şakir Hadî Şukr, 1.bs., Nəcəf, 1968, I, 31; Zeki Mübarek, *age*, s. 168-169; Ahmed Fevzî el-Heyeb, *age*, s. 122.

⁴⁵ Ebu Abdullah b. Câbir b. Muhammed b. Câbir el-Endelusi(698/1298-780/1378): Endülüs'e bağlı el-Meriyye'de doğan Arap dilcisi ve önde gelen şairlerdendir. Âma olan şairin aynı zamanda *el'Amîyân* olarak da adlandırılan *el-Hulleu's-Siyerâ fî Mehdi Hayri'l-Verâ* isimli bedî'iyyesi ile meşhur olmuştur. (Bu eser Ali Ebe Zeyd tarafından 1985 yılında tahkik edilerek Beyrut'ta basılmıştır.) Birçok yeri dolaşan şair sonunda Halep yakınlarında bulunan el-bîre beldesine yerleşerek hayatının sonuna kadar burada kalır. Bkz. Ahmed b. El-Makkarî et-Telmesânî, *Nefhu'r-Tîb min Ğusni'l-Endelusi'r-Ratib*, thk: İhsan 'Abbas, Beyrut, 1988, II, 664, V, 202; Hayruddin Ez-Ziriklî, *age*, V, 328.

⁴⁶ Ali b. el-Hüseyin b. Ebi'l-Hayr 'İzzuddîn el-Mavsîlî(ö: 789/1387): Musul'lu edip ve şairlerden olup Dimeşk'e yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. *et-Tavassul bi'l-Bedî' ile'r-Teveşşül bi's-Şe'fî'* adlı bedî'iyyesi ile meşhur olan şairin ayrıca bir de divanı vardır. Bkz. Şihâbuddü Ahmed b. Hacer el-'Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mietî's-Sâniye*, thk: Muhammed Seyyid Câdu'l-Hâk, Kahire, 1966, III, 112; Hayruddin Ez-Ziriklî, *age*, IV, 280.

⁴⁷ İsmail b. Ebi Bekr b. Abdullah el-Yemenî Şerefuddîn İbn el-Mukri' (755/1354-837/1433): Yemen'de doğdu. Özellikle Fıkıh ve Arap dilinde temayüz eden şair, yaşamının sonuna kadar tadrîsle uğraştı. *El-Cevâhiru'l-Lâmia'tu fî Tecni'si'l-Ferâidi'l-Câmia'ti li'l-Ma'âni'r-Râ'ati* adlı bedî'iyyesi ile meşhur olmuştur. Bkz. İbnu'l-İmâd, *age*, IX, 321.

⁴⁸ Takîyyuddîn Ebû Bekr b. Ali b. Hicce el-Hamevî (777/1375-837/1433): Hama'da doğup yetişti. Döneminin önde gelen şairlerinden olup *Takdîmu Ebî Bekr* adlı bedî'iyyesi ile meşhur olmuştur. Yaşamı boyunca birçok yeri dolaşan şair doğup büyüdüğü yer olan Hama'da ölmüştür. Bkz. İbnu'l-İmâd, *age*, IX, 319.

⁴⁹ İsmail Hakki Sezer, *Şair Busirî ve Bürdesi*, s. 261-264.

⁵⁰ el-Bûsîrî, *Divan el-Bûsîrî*, thk: Muhammed Seyyid el-Keylanî, 1.bs., Kahire, 1955, s. 190.

⁵¹ Bkz. Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 103-178.

⁵² Abdulkadir b. Muhammed b. Yahyâ el-Hüseyinî et-Taberî (972/1564-1033/1623): Mekke'de doğup burada yetişti. Birçok eser bırakan şair Mekke'de öldü. Bazı kaynaklarda vefat tarihi 1032/1622 olarak zikredilmektedir. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 457; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *age*, s. 378; Hayruddin Ez-Ziriklî, *age*, IV, 44.

olup doksan dört beyitten oluşan, aynı zamanda kendisinin "*Uluvvu'l-Hicce bi Te'hîri Ebî Bekr b. El-Hicce*" isimli bir de şerh yazdığı bedî'iyyesi, yüz dört çeşit bedî' türünü kapsamaktadır. Şair Abdulkadir et-Taberî, yukarıda görüldüğü üzere her beyitte bedî' türünün ismini zikretmektedir⁵².

2. Ebu'l-Vefâ' el-'Urdî⁵³:

(بِرَاعِي) فِي ابْتِدَاءِ مَدْحِي لِذِي سَلَمٍ (قَدِ اسْتَهْلَتْ) بِدَمْعٍ فَاضٍ كَأَلْعَلِمِ

Özgünlüğüm, barış yurdu (Medine)yi övmeye başlamamdadır. Dağ gibi coşan gözyaşı ile başlanmıştır.

Ebu'l-Vefâ'nın, yukarıdaki matla' ile başlayan bedî'iyyesi yüz elli bir beyitten oluşmaktadır. Yüz elli beş bedî' türüne isimleriyle zikrederek yer vermektedir. Ebu'l-Vefâ', bu bedî'iyyesine *Fethu'l-Bedî' fî Halli't-Tiraz el-Bedî' fî İmtidâhi's-Şefî'* adında bir de şerh yazmıştır⁵⁴.

3. Abdalberr b. Abdulkadir b. Muhammed el-Feyyûmî⁵⁵:

لَمَّا تَذَكَّرْتُ سَفْحَ الْخَيْفِ وَالْبَانَ أَهْلًا دَمْعِي وَرَوَى رَوْضَةَ الْبَانَ

El-Hayf ve el-Bân dağının eteklerini hatırladığımda, gözyaşım boşandı ve el-Bân'ın bahçesini suladı.

Yukarıda matla'⁵⁶ görülen el-Feyyûmî'nin bedî'iyyesi, alışlageldiği üzere meksur mim kafiyeli olarak kaleme alınmayıp meksur nûn kafiyeli olarak yazılmıştır. Bunun sebebi mezkûr bedî'iyyenin hocası el-Hamevî'nin bedî'iyyesine nazire olarak yazılması gösterilebilir. Bilindiği gibi nazirelerde kasidelerin aynı vezin ve kafiyeyle yazılması icab etmektedir. Nitekim hocasının bedî'iyyesi de meksur nûn kafiyeli olarak yazılmıştır. Matla'⁵⁷:

هَجْرِي عَلَى وِلِّيٍّ وَصَلٌ بِأَخْيَانِي أَمَاتَنِي الْهَجْرُ جَاءَ الْوَصْلُ أَحْيَانِي

Bir dosta olan yanıklığım bazı anlarımda vuslat. Kahretti beni ayrılık, diriltti beni vuslat.

Ayrıca şair burada bedî' türlerini isimleriyle değil, uygulamalı olarak göstermiştir.

⁵² Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 114-115.

⁵³ Ebu'l-Vefâ' Ömer b. Abdulvehhab b. İbrahim el-'Urdî (993/1585 – 1071/1660): Döneminin Halep Şafiî müftülerinden olan, aynı zamanda *Me'adinu'z-Zeheb fî'l-A'yâni'l-Müşerrefeti bihim Haleb* adlı önemli bir byografik esere imza atan Halep'in önemli âlim, edip ve şairlerden biridir. Bkz. Ebu'l-Vefâ' el-'Urdî, *Me'adinu'z-Zeheb fî'l-A'yâni'l-Müşerrefeti bihim Haleb*, thk: Muhammed Altuncî, 1. bs., Halep, 1987, s. 21; el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, IV, 89; el-Hafacî, *age*, I, 269; Muhammed Ragîb et-Tabbâh, *age*, VI, 289.

⁵⁴ Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 118-119.

⁵⁵ Abdalberr b. Abdulkadir b. Muhammed el-'Ufî el-Feyyûmî (ö:1071/1661): Mısır'a bağlı el-Feyyûm'da doğdu. Kahire'de okuyan el-Feyyûmî, aralarında Mekke, Dimeşk, Kudüs, İstanbul olmak üzere birçok yer dolaştı. Döneminin ileri gelen edebiyatçılarından olup İstanbul'da öldü. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 291; Hayruddin Ez-Ziriklî, *age*, III, 273.

⁵⁶ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 293.

⁵⁷ el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 293.

4. el-Hasan b. Ahmed Alî el-Hüseyînî el-'Alevî⁵⁸:

ماذا على الركبِ مما ذاعَ للآسيِ بعد الطَّيِّبِ الذي في طَيِّبَةِ الآسيِ

Tıybetel-asidedeki doktordan sonra dertli için duyurulandan kervana ne?

Yukarıdaki matla⁵⁹ ile başlayan bedî'iyye, yetmiş üç beyitten oluşmaktadır. İçinde yetmiş dokuz bedî' türüne değinilmiştir. Burada dikkati çeken nokta, bedî'iyyenin farklı bir kafiyeyle meksur sin ile yazıldığı ve bedî' türlerinin bir öncekinde olduğu gibi isimleriyle değil, örneklerle verilmesidir.

5. İbn Ma'sûm el-Medenî:

(حُسْنُ اِبْتِدَائِي) بِذِكْرِي جَيِّرَةَ الْحَرَمِ لَهُ (بِرَاعَةٌ) شَوْقٌ تَسْتَهْلُ دَمِي

Güzel başlangıcım, Kâbe civarını anmam iledir. Bu başlangıcımın kanımı okşayan özgün bir arzusu vardır.

Yukarıdaki matla⁶⁰ ile başlayan bedî'iyye, yüz elli dört⁶¹ beyitten oluşmaktadır. İbn Ma'sûm bu bedî'iyyesinde yüz elli beş bedî' türüne isimlerini zikrederek yer vermiştir. Şair, ayrıca bedî'iyyesi için *Envâru'r-Rabî' fî Envâ'il-Bedî'*⁶² adında bir de oldukça uzun bir şerh yazmıştır.

6. Abdulgani en-Nablusî⁶³:

en-Nablusî, iki tane bedî'iyye yazmıştır. Bunlardan ilki *Nesemâtu'l-Eshâr fî Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr* adlı bedî'iyyesidir. Matla⁶⁴:

يا مَنْزِلَ الرُّكْبِ بَيْنَ الْبَانَ وَالْعَلَمِ مِنْ سَفْحِ كَاظِمَةِ حُيَّتِ بِاللَّيْمِ

Kazime'nin eteğinde el-Ban ile dağ arasında bir yerde konaklayan kervan, yağmurla selamlandın.

Yüz elli beyitten oluşan bu Bedî'iyyede, yüz elli beş bedî' türüne örnekleriyle yer vermiştir. En-Nablusî, kelimelerin uyumsuzluğu, yapının garipliği ve anlamların tam oturmaması gibi gerekçelerle⁶⁵ bedî' türlerini isimleriyle zikretme-

⁵⁸ el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Hüseyînî el-'Alevî(1014/1605-1079/1668): el-Celâl olarak bilinen el-'Alevî, Yemen'de doğup yetişti. Birçok eser telif eden şair, doğup yetiştiği yer olan Yemen'de öldü. Ölüm tarihi konusunda ihtilaf vardır. eş-Şevkânî ölüm tarihini 1084/1673 olarak belirtmişlerdir. Bkz. el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser*, II, 17; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *age*, s. 206; Hayruddin Ez-Ziriklî, *age*, II, 182.

⁵⁹ Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 121.

⁶⁰ İbn Ma'sûm el-Medenî, *Divan*, s. 365; İbn Ma'sûm el-Medenî, *Envâru'r-Rabî'*, I, 37.

⁶¹ Beyitlerin sayısı hakkında farklılık bulunmaktadır. Sayı *Envâr er-Rabî'* de yüz kırk dokuz, *Divanında* ise yüz elli dört beyittir.

⁶² Bu şerh 1968 yılında Necf'te Şakir Hadî Şukr tarafında tahkik edilerek basılmıştır.

⁶³ Abdulgani b. İsmail en-Nablusî (1050/1640–1143/1730): Dimeşk'li edip, şair ve mutassavvıflardan olup günümüze kadar içinde şiir dîvânı da olan bir çok eseri ulaştırmıştır. Bkz. el-Borînî, *Terâcimu'l-A'yân min Ebnai'z-Zemân*, thk: Salahuddin el-Muneccid, Dimeşk, 1959, II, 371; el-Murâdî, *age*, III, 36; el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Reyhâne*, II, 137; İbn Şaşu, *age*, s. 67; Ömer Musa Paşa, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 466.

⁶⁴ Abdulgani en-Nablusî, *Nefehâtu'l-Ezhâr 'Alâ Nesemâti'l-Eshâr fî Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr*, Beyrut-Kahire, tsz., s. 4.

⁶⁵ Abdulgani en-Nablusî, *Nefehâtu'l-Ezhâr*, s. 3.

diğini ifade etmektedir. En-Nablusî, bu bedî'yyesine *Nefehâtu'l-Ezhâr 'Alâ Nesemâti'l-Eshâr fî Medhi'n-Nebiyi'l-Muhtâr* adlı bir de şerh yazmıştır.

En-Nablusî, *Melîhu'l-Bedî' fî Medhi's-Şefî'* ismini verdiği ikinci bedî'yyesini 1077/1666 yılında yazmıştır. Matla'ı⁶⁶:

يا حُسنَ مَطْلَعِ مَنْ أَهْوَى بِذِي سَلَمٍ (بِرَاعَةُ) الشُّوقِ فِي اسْتِهْلَاهَا أَلْمِي

Ey barış yurdunda (Medine'de) bulunan sevdiğim kimsenin güzel matla'ı, Bu başlangıcımın acımı dillendiren özgün bir arzusu vardır.

En-Nablusî, yukarıdaki matla'dan da anlaşılacağı üzere ikinci bedî'yyesinde bedî' türlerini, birincisindekinin aksine isimleriyle zikretmiştir. Yine şair ikinci bedî'yyesine herhangi bir şerh de yazmamıştır. Ancak öğrencisi Ali b. Muhammed el-Kal'î, En-Nablusî'nin her iki bedî'yyesine de *el-Ferec fî Mehdi 'Alî ed-Derec* adında şerh yazmıştır⁶⁷.

7. Kasım el-Bekircî: el-Bekircî, *el-İkdu's-Semîn fî Medhi's-Şefî'* isimlendirildiği bir bedî'yye yazmıştır. Matla'ı⁶⁸:

مِنْ (حُسنِ مَطْلَعِ) أَهْلِ الْبَانِ وَالْعَلَمِ (بِرَاعَتِي مُسْتَهْلًا) دَمْعُهَا بِدَمِي

Kanımdan oluşan Gözyaşlarımla birlikte özgün başlangıcım, el-Bân ve 'Alem halkının güzel bir başlangıç yapmasındandır

Yüz elli dört beyitten oluşan bedî'yye, yüz elli dokuz bedî' türünü⁶⁹ isimleriyle içermektedir. el-Bekircî, bu bedî'yyesine *Hilyetu'l-İkdi'l-Bedî' fî Medhi's-Şefî'* isimli bir de şerh⁷⁰ yazmıştır.

8. Nikola es-Sâiğ⁷¹: Matla'ı⁷²:

بَدِيعِ حُسْنِ امْتِدَاجِي رُسُلِ رَبِّهِمْ (بِرَاعَةُ فِي افْتِجَاجِي) حَمْدُ بِرَّهِمْ

Rablerinin elçilerini özgün ve güzel bir tarzda övüşüm, Rablerinin hamdine başlangıcımdaki özgünlüktür.

Yüz elli altı beyitten oluşan bedî'yye, yüz altmış bedî' türünü⁷³ isimleriyle içermektedir. Nikola, bu bedî'yyesinde gerekli bütün şartları yerine getirmiş olmakla beraber tek farkı, Hıristiyan olması hasebiyle övgüsünü Hz. Muhammed'e (s) değil, Hz. İsa'ya (as) hasretmesidir.

⁶⁶ Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 128.

⁶⁷ İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-'Arifin Esmâu'l-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin min Keşfi'z-Zünûn*, Beyrut, 1982, I, 762.

⁶⁸ Muhammed Ragıb et-Tabbâh, *age*, VI, 506.

⁶⁹ Ali Ebu Zeyd, *age*, s. 134.

⁷⁰ Bu şerh, Halp'te Aziziye matbaasında 1293/1876 yılında basılmıştır.

⁷¹ El-Hurî Nikola b. Ni'meti'llah es-Sâiğ (1103/1691-1169/1755): Halep'te doğdu. Hristiyan Katolik cemaatine mensup rahiplerden biri olup, Halep edip ve şairlerindedir. Günümüze kadar ulaşan bir şiir divanı vardır. Bkz. Corcî Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Beyrut, 1983, IV, 369; Ömer Rıza Kehhale, *age*, IV, 40.

⁷² el-Hurî Nikolas es-Sâiğ, *Divan Nikola es-Sâiğ*, 3. bs., Beyrut, 1874, s. 25.

⁷³ Nikola es-Sâiğ, *age*, s. 25.

El-Busîrî, Bürdesinin yazım sebebini zikrederken vücudunun yarısının felce maruz kaldığını, kasideyi bu vesileyle sağlığına kavuşabilmek için Hz. Muhammed'in (s) şefaatçi olması gayesiyle yazdığını söylüyor. Devamında da rüyasında Hz. Muhammed'i (s), mübarek eliyle yüzünü silerek bürdesini (hırkasını) üzerine örttüğünü akabinde de hemen iyileştiğini⁷⁴ anlatıyor. Bedî'iyâtın yazılışında da benzeri sebepleri Safiyyuddîn el-Hillî⁷⁵, İbn Ma'sûm el-Medenî⁷⁶ gibi bedî'iyât şairlerinde de görmekteyiz. Şairlerin bedî'iyelerini yazma gerekçelerinin ne kadar gerçeği yansıttığını söylemek zor olmakla beraber hemen hepsinde benzer sebeplerin ifade edilmesi, asıl gayelerinin kasidelerine farklı bir değer atfedilmesini sağlamak olduğu görüşünü akla getirmektedir.

İçerik açısından bakıldığında bedî'iyâtın diğer nebevî methiyelerden pek ayrılmadığı görülmektedir. Nitekim bedî'iyelerde de şairler, gazel mukaddimesiyle giriş yapmışlar, sonrasında Hz. Muhammed'in (s) faziletlerini, mucizelerini, ahlakını vs. anlatan övgüsüne geçiş yaparak bedî'iyelerini ona, ehli beytine ve ashabına salat ve selam ile benzer üslup ve ifadelerle noktalamışlardır.

Bedî'iyelerde dikkati çeken bir husus da yukarıda da görüldüğü üzere, şairlerin yazmış oldukları bedî'iyelerine uzunca bir şerh yazmış olmalarıdır.

Kayda değer başka bir nokta da bedî'iyeye türüne Nikola es-Saiğ gibi, Hıristiyan şairlerin de ilgi göstermiş olmasıdır. Aradaki yegâne fark din farkından dolayı methiyenin Hz. Muhammed'e (s) değil, Hz. İsa'ya (as) hasredilmiş olmasıdır.

SONUÇ

Osmanlı döneminde büyük bir yaygınlık kazandığı gözlenen dinî şiirlerin bir parçası olarak kabul edilen peygamber övgüleri, bu dönemde dini şiirlerden bağımsız gazel, Medih gibi belli kuralları olan müstakil bir şiir dalına dönüşmüş ve sıkça işlenen konular arasına girmiştir. Yukarıda sunulan örnekler ışığında, Osmanlı döneminde kaleme alınan nebevî methiyelerde şairler, kasidelerine geleneksel yapıyı koruyarak atlat (kalıntıların zikre) ve gazelle başlamışlar daha sonra Hz. Muhammed'in (s) doğumuna, ahlakına, ona izafet edilen "imamu'l-enbiyâ", "hayru Mevlâ", gibi sıfatlara temasta bulunmuşlar, sonrasında da isra ve mi'rac gibi mucizelerden bahs ile ondan kıyamet gününde şefaat talebinde bulunmuşlar ve son olarak ona, ehli beytine ve ashabına salat ve selam ile bitirmişlerdir.

700/1300'lü yıllarda ortaya çıktığı kabul gören nebevî methiyelerden mütevellit, belli şartları havi bedî'iyâtı, şairlerin şiir alanında farklı arayışlar içinde olduğunu, şiire ne tür bir yenilik kazandırabileceklerine dair gayretlerinin bir ifadesi olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

⁷⁴ Mahmûd Ali Mekki, *age*, s.112.

⁷⁵ Bkz. Bekrî Şeyh Emîn, *age*, s. 368; Halil b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Dimeşk, 1953, III, 112.

⁷⁶ Bkz. İbn Ma'sûm el-Medenî, *Envâru'r-Rabî'*, I, 28-29.

KAYNAKÇA

- Abdulgani en-Nablusî, *Nefehâtu'l-Ezhâr 'Alâ Nesemâti'l-Eshâr fî Medhi'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*, Beyrut-Kahire, tsz.
- Ahmed b. El-Makkarî et-Telmesânî, *Nefhu't-Tîb min Ğusni'l-Endelusi'r-Ratîb*, thk: İhsan 'Abbas, Beyrut, 1988.
- Ahmed Fevzî el-Heyeb, *el-Hareketu's-Şi'riyye Zemen el-Memâlik fî Halebi's-Şehbâ*, 1.bs., Beyrut, 1986.
- Ali Ebu Zeyd, *el-Bedî'iyât fî'l-Edebi'l-'Arabî*, 1.bs., Beyrut, 1983.
- Bekrî Şeyh Emîn, *Mutala'ât fî's-Şi'ri'l-Memlûkî ve'l-'Usmânî*, 4.bs., Beyrut, 1986.
- Corcî Zeydan, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Beyrut, 1983.
- Ebu'l-Vefa' el-'Urdî, *Me'adinu'z-Zehab fî'l-A'yânî'l-Müşerrefeti bihim Haleb*, thk: Muhammed Altuncî, 1. bs., Halep, 1987.
- el-Bûrînî, *Terâcimu'l-A'yân min Ebnai'z-Zemân*, thk: Salahuddin el-Munecid, Dimeşk, 1959.
- el-Bûsîrî, *Divan el-Bûsîrî*, thk: Muhammed Seyyid el-Keylanî, 1.bs., Kahire, 1955.
- el-Emir Mencik Paşa ed-Dimeşkî, *Dîvân el-Emir Mencik Paşa ed-Dimeşkî*, Dimeşk, 1301.
- el-Hafacî, *Reyhânetu'l-Elibba' ve Zehretu'l-Hayati'd-Dunyâ*, thk: Muhammed Abdulfettâh el-Hulu, 1.bs., Mısır, 1967.
- el-Hurî Nikolas es-Sâiğ, *Divan Nikola es-Sâiğ*, 3. bs., Beyrut, 1874.
- el-Muhibbî, *Hulâsatu'l-Eser fî A'yânî'l-Karnî'l-Hâdî 'Aşer*, 3. bs., Beyrut, 1988.
- el-Muhibbî, *Nefhatu'r-Reyhâne ve Raşhatu Tılai'l-Hâne*, thk: Muhammed Abdulfettâh el-Hulu, 1.bs., Mısır, 1968.
- el-Murâdî, *Silku'd-Durer fî A'yânî'l-Karnî's-Sânî 'Aşer*, thk: Ekrem Hasan el-'Ulebî, Dâru Sâdır, Beyrut, 2001.
- Gazî Şebîb, *Fennu'l-Medîh en-Nebevî fî'l-'Asri'l-Memlûkî*, 1.bs., Beyrut, 1998.
- Halîl b. Aybek es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, Dimeşk, 1953.
- İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Ğayetu'l-Ereb*, Şerh: 'İsâm Şa'îtu, 2.bs., Beyrut, 1991.
- İbn Kennân es-Sâlihî, *Yevmiyyât Şâmiyye*, thk: Ekrem Hasan el-'Ulebî, Dâru't-Tabba', Dimeşk, 1994.
- İbn Ma'sûm el-Medenî, *Envâru'r-Rabî' fî Envâ'i'l-Bedî'*, thk, Şakir Hadî Şukr, 1.bs., Neced, 1968.
- İbn Ma'sûm el-Medenî, *Dîvân İbn Ma'sûm*, thk: Şakir Hadî Şukr, 1.bs., Beyrut, 1988.
- İbn Şaşu, *Terâcimu Ba'di A'yânî Dimeşk*, mür., Nahle Kalafat, Beyrut, 1886.
- İbnü'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, thk: Abdulkadir el-Arnaut - Muhammed el-Arnaut, 1.bs., Dâru İbn Kesîr, Dimeşk, 1993.
- İbnü'n-Nakîb, *Dîvânu İbnü'n-Nakîb*, thk.: Abdullah el-Cebbûrî, mür.: Ahmed el-Cündî, Dimeşk, 1963.
- İsmail Hakkı Sezer, *Şair Busirî ve Bürdesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1984.

- İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-'Arifîn Esmâu'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn min Keş-fi'z-Zünûn*, Beyrut, 1982.
- Mahmûd Ali Mekkî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, 1.bs., Kahire, 1991.
- Mehmet Mesut Ergin, *İbn Ma'sûm el-Medenî Şa'iren*, Dimeşk, 2004.
- Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *el-Bedru't-Tâli' bi Mahasini Men Ba'de'l-Karnî's-Sâbi'*, thk: Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, 1.bs., Dimeşk, 1998.
- Muhammed Halil el-Murâdî, *'Arfu'l-Beşâm Fî Men Veliye Fetvâ Dimeşk eş-Şâm*, thk: Muhammed Mutî' el-Hâfiz-Riyâd Abdulhamîd Murâd, 2.bs., Dimeşk.
- Muhammed Ragıb et-Tabbâh, *İ'lâmu'n-Nubelâ fî Târîhi Halebi's-Şehbâ'*, 2.bs., Haleb, 1988.
- Muhammed Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye Hatta Nihâyeti'l-'Asri'l-Memlâkî*, 1.bs., Dimeşk, 1996.
- Na'îm el-Himsî, *Nahve Fehmin Cedîdin Munsifin Liedebi'd-Duveli'l-Mutetabi'a ve Tarîhihi*, Lazkiye, 1979.
- Ömer Musa Paşa, *İbnu'n-Nakîb Şa'iru't-Tabîat ed-Dimeşki fî'l-'Asri'l-'Usmanî*, Dimeşk, 1970.
- , *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Asru'l-'Usmanî*, 1. bs., Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1989.
- Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, 1. bs., Beyrut, 1993.
- Şevkî Dayf, *el-Belâğa Tatavvur ve Târîh*, 8. bs., Mısır, 1991.
- , *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî 'Asru'd-Duvel ve'l-Îmârât eş-Şâm*, 2.bs., Mısır, 1990, s. 277
- Şihâbuddîn Ahmed b. Hacer el-'Askalânî, *ed-Dureru'l-Kâmine fî A'yâni'l-Mieti's-Sâmine*, thk: Muhammed Seyyid Câdu'l-Hâk, Kahire, 1966.
- Zeki Mübarek, *el-Medâihu'n-Nebeviyye ve Medîhu Ehli'l-Beyt*, 2.bs., Dimeşk, 1997.

